

ทฤษฎี “เอเยนซี” ในวิชาโบราณคดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สว่าง เลิศฤทธิ์*

ประวัติและพัฒนาการ

“ทฤษฎีเอเยนซี” (Agency Theory) เป็นชื่อที่ค่อนข้างใหม่ในวงวิชาการโบราณคดี นักโบราณคดีบางคนบอกว่าทฤษฎีนี้เริ่มได้รับการกล่าวถึงกันเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาหรือในช่วงปลายทศวรรษ 1970s และช่วงต้นทศวรรษ 1980s นี้เอง (Dorman 2002:303; Johnson 1989:191; Saitta 1994:202-203) ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดทฤษฎีหลังทันสมัยนิยม (postmodernism) หรือที่รู้จักกันในวงการโบราณคดีในนาม “โบราณคดีหลังกระบวนการ” (postprocessual archaeology) ปรากฏขึ้น (โปรดดูคำอธิบายและตัวอย่างการใช้แนวคิดทฤษฎีโบราณคดีหลังกระบวนการ ใน Hodder 1985, 1999; Johnson 1999; Shanks and Tilley 1987) หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ทฤษฎีเอเยนซี มาพร้อมกับ “โบราณคดีหลังกระบวนการ” และมีที่มาคล้ายกันหรืออาจจะมาจากแหล่งเดียวกันด้วยซ้ำ นั่นก็คือมาจากการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีทางสังคมหลายอย่างรวมกัน เช่น ทฤษฎีสังคม (social theories) และทฤษฎีการกระทำ (practice theory) (ดู Giddens 1979 สำหรับคำอธิบายทฤษฎีสังคม, และดู Bourdieu 1977 สำหรับคำอธิบายทฤษฎีการกระทำ)

ทฤษฎีต่างๆที่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ทฤษฎีเอเยนซีเกิดขึ้นมีจุดร่วมตรงกันอย่างน้อยหนึ่งนั่นก็คือความสนใจเรื่องของปัจเจกบุคคลหรือบทบาทการกระทำของปัจเจกบุคคลชนชั้นหรือกลุ่มสังคมบางกลุ่มที่มีพลังสะท้อนสะท้อนจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมได้ หรือก่อผลรุนแรงถึงขั้นเกิดการปฏิวัติทางสังคมได้ หรือไม่ก็เป็นเรื่องของ

*อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

แนวคิดการกระทำทางสังคม (social agent) ที่เน้นการต่อสู้ ไม่ยอมจำนน ไม่เชื่อตามกฎระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัดโดยไม่ตั้งคำถามใดๆเลย ดังนั้น จึงไม่แปลกที่นักโบราณคดีบางคนมักอ้างถึงงานของนักวิชาการที่จัดอยู่ในสายสกุลหลังทันสมัยนิยมหรือโพสต์โมเดิร์นนิสต์ (ส่วนมากเป็นนักสังคมวิทยาชาวยุโรป) เช่น คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx), แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber), เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim), ปีแอร์ บูดีเยอร์ (Pierre Bourdieu), และ แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) เพื่ออธิบายถึงที่มาและพัฒนาการของทฤษฎีเอเยนซีที่อยู่เสมอ โดยเฉพาะสองท่านหลังนี้ ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นบิดาของ “ทฤษฎีเอเยนซี” เลยทีเดียว (ดู จันทน์ เจริญศรี 2544; ยศ สันตสมบัติ 2538; Doman 2002; Saitta 1994; Trigger 1989 สำหรับการสรุปแนวคิดทฤษฎีและข้อถกเถียงของนักวิชาการที่เอเยนซีข้างต้น)

มุมมองหรือทฤษฎีทางสังคมของนักวิชาการที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นมักถูกนำมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคมในบริบทของสังคมสมัยใหม่หรือสังคมที่มีประวัติสืบย้อนไปไม่ไกลนัก แต่นักโบราณคดีบางคนมองเห็น “โอกาส” ที่จะทดลองนำแนวคิดของนักวิชาการทางสังคมวิทยากลุ่มนี้มาปรับใช้ในการศึกษาทางโบราณคดีที่พยายามอธิบายสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ในอดีตอันไกลโพ้น ประเด็นสำคัญของแนวคิดทางสังคมที่กลุ่มนักโบราณคดีในทฤษฎีเอเยนซีนำมาถกเถียงจนกลายเป็นที่มาของทฤษฎีเอเยนซีก็คือความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับผู้กระทำ (structure-agent relationship) ซึ่งอาจกล่าวอย่างรวบรัดได้ว่าผู้กระทำสามารถกระทำอะไรก็ได้ที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ในขณะที่เดียวกันผลการกระทำใดๆจะมีความหมายต่อสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีโครงสร้างรองรับทั้งสองส่วนจึงเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (จันทน์ เจริญศรี 2544: 53; Johnson 1989:207-208) หากมองในแง่นี้เราจะเห็นว่าผู้กระทำ (ซึ่งอาจเป็นปัจเจกบุคคล หรือ กลุ่มบุคคล) มีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมอย่างมีนัยสำคัญ และดังนั้น นักโบราณคดีจึงควรให้ความสนใจบทบาทหรือพฤติกรรมของปัจเจกหรือกลุ่มบุคคลในการศึกษาสังคมวัฒนธรรมในอดีต

ควรกล่าวด้วยว่าทฤษฎีเอเยนซีพัฒนามาจากการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิด “ทฤษฎีโบราณคดีใหม่” (New Archaeology) ที่ให้ความสำคัญกับระบบสังคมโดยรวม และมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสังคมใดสังคมหนึ่งมักเป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอก (external stimuli) เช่น การติดต่อแลกเปลี่ยน ความกดดันของประชากร และสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น (ดูตัวอย่างการวิพากษ์วิจารณ์โบราณคดีใหม่ ใน Hodder 1982;

Marquardt 1992 และดูข้อสรุปการวิจารณ์ ใน สว่าง เลิศฤทธิ์ 2546) มุมมองดังกล่าว ละเลยหรือแม้กระทั่งปฏิเสธปัจจัยภายใน (internal stimuli) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทเชิงสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคลในการเปลี่ยนแปลงและกำหนดรูปร่างชีวิตของผู้คนและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักโบราณคดีที่วิพากษ์ “โบราณคดีใหม่” เสนอว่า นักโบราณคดีควรให้ความสำคัญของปัจจัยภายนอกและภายในอย่างเท่าเทียมกัน ข้อเสนอนี้เองที่พัฒนามาเป็นทฤษฎีเอเยนซีในปัจจุบัน

กรอบแนวความคิดทฤษฎีเอเยนซีในวิชาโบราณคดี

เป็นที่น่าสนใจเหมือนกันว่าเมื่อนักโบราณคดีพัฒนาแนวความคิดจากทฤษฎีทางสังคมของนักสังคมวิทยาหรือนักปรัชญามาเป็นทฤษฎีเอเยนซี นักโบราณคดีนิยามทฤษฎีนี้ว่าอย่างไร นักทฤษฎีเอเยนซีที่เน้นบทบาทของปัจเจกบุคคลเขามองปัจเจกบุคคลอย่างไร และมีวิธีวิทยาในการศึกษาอย่างไร

ทฤษฎีเอเยนซีคืออะไร คำตอบที่ลงตัวอย่างเป็นเอกลักษณ์หรือเห็นพ้องต้องกันอย่างสัมบูรณ์ยังไม่มีในขณะนี้ เท่าที่ผู้เขียนค้นคว้ามายังไม่พบว่ามียุคโบราณคดีท่านใดให้นิยามของทฤษฎีนี้ไว้อย่างเปิดเผยชัดเจน ส่วนมากจะกล่าวถึงแนวคิดในภาพรวม หรือนำเสนอเพียงลักษณะเด่นของทฤษฎีนี้เท่านั้น เช่น จอห์น โรบบ์ (John Robb) ซึ่งเป็นนักโบราณคดีท่านหนึ่งที่ทำให้ชื่อทฤษฎีนี้เป็นที่รู้จักในวงกว้างจากการเขียนและเป็นบรรณาธิการหนังสือที่กล่าวได้ว่าเป็นหมุดหมายสำคัญของทฤษฎีเอเยนซีในวิชาโบราณคดี (ดู Dobres and Robb 2000) กล่าวว่า ทฤษฎีเอเยนซี “บ่อยครั้งมักจะเกี่ยวข้องกับการนำผู้คนกลับมาสู่ออดีต” (putting people back into the past) (Robb 2001:2) ซึ่งมีความหมายระหว่างบรรทัดว่าทฤษฎีเอเยนซีให้ความสำคัญบทบาทและพฤติกรรมของบุคคลในฐานะผู้กระทำ หรือเป็นประธานของสังคม และดังนั้น ทฤษฎีเอเยนซีจึงมีทฤษฎีย่อยอีกหลายทฤษฎีภายใต้กรอบแนวคิดเดียวกัน เช่น ทฤษฎีเอเยนซีที่เน้นการกระทำอย่างจงใจของปัจเจกบุคคล (individual intentionality) ทฤษฎีเอเยนซีที่เน้นบทบาทการต่อสู้และการกระทำร่วม (collective agency) ของกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคม (เช่น กลุ่มคนชายขอบ) และทฤษฎีเอเยนซีที่เน้นการต่อสู้ดิ้นรนทางสังคมเท่าที่กรอบประเพณีสังคมจะอำนวยอย่างมีเหตุผล (rational actor) เป็นต้น เราจากกล่าวได้ว่านิยามของทฤษฎีเอเยนซีจะเป็นอย่างไรคงไม่สำคัญเท่ากับคำถามที่ว่าทฤษฎีนี้มองปัจเจกบุคคลอย่างไร ซึ่งผู้เขียนคิดว่าเป็นแกนหลักของทฤษฎีเอเยนซี และควรกล่าว

ด้วยว่านักโบราณคดีเองก็ยังมีความเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดของทฤษฎีแตกต่างกันมาก (เช่น ดู Dornan 2002:309-314)

ทฤษฎีเอเยนซี (หรืออาจจะเรียกว่า “ทฤษฎีผู้กระทำ” ก็ได้) สนใจบทบาทเชิงสร้างสรรค์และมีผลสะท้อนสำคัญ (active role) ของปัจเจกบุคคล (individual) หรือ การกระทำร่วม (collective agency) ของกลุ่มคนในสังคม โดยที่การกระทำมีผลสะท้อน ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีเอเยนซีมองว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนมี มั่นสมอง มีความสามารถ มีศักยภาพ มีความรู้ ขึ้นอยู่กับว่าปัจเจกบุคคลนั้นจะดึง คุณสมบัติดังกล่าวที่มีอยู่ในตัวออกมาใช้เมื่อไหร่และอย่างไร ทั้งนี้การกระทำนั้นอาจจะได้ แรงบันดาลใจมาจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ หรือชุดประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่ ผ่านโลกผ่านสังคมมา (หรือศัพท์ที่บูดิเยอร์เรียกว่า “habitus”) และผู้กระทำในฐานะ ปัจเจกบุคคลได้ใช้จินตนาการ ความคิดอ่าน หรือความรู้จากประสบการณ์ของตนในการ วิภาษกับโครงสร้างสังคมอย่างมีสติสัมปชัญญะและอย่างตั้งใจ (intentional) ไม่ใช่โอน อ่อนผ่อนตามกระแสสังคมอย่างเฉื่อยและเฉื่อยชา (passive)

เป้าประสงค์ของทฤษฎีเอเยนซีคือความพยายามที่จะอธิบายความสัมพันธ์ที่ได้มา ระหว่างการกระทำของมนุษย์กับโครงสร้างสังคมและระบบสังคมในระดับมหภาค หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือทฤษฎีเอเยนซีต้องการอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนซึ่งเป็นหน่วย ย่อยที่เล็กที่สุดในสังคมกับระบบโครงสร้างสังคมที่มีอยู่แล้ว และผลที่ตามมาจากการ กระทำหรือจากการปฏิสัมพันธ์

เราอาจจะเห็นแล้วว่าคำหลัก (key word) คำหนึ่งของทฤษฎีเอเยนซีนอกจาก คำว่าปัจเจกบุคคลแล้ว คือคำว่า “การกระทำ” (action) ดังนั้นในแง่วิวิธวิทยาในการศึกษา สังคมมนุษย์ตามแนวคิดทฤษฎีเอเยนซี นักโบราณคดีจึงค้นหาสื่อหรือสัญลักษณ์เพื่อที่จะ ตีความการกระทำของบุคคล โดยเชื่อว่าการกระทำหรือพฤติกรรมของแต่ละบุคคลสะท้อน ออกมาในรูปแบบต่างๆหลากหลายแต่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง นักโบราณคดีในทฤษฎีเชื่อ ว่าการกระทำที่มีความตั้งใจ มีสติบริบูรณ์ และสร้างสรรค์ย่อมมีความโดดเด่นในตัวเอง และดังนั้น จึงสามารถสืบหาร่องรอยได้จากหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ เช่น ลวดลายตกแต่งบนภาชนะดินเผา แบบแปลนบ้าน แบบแผนพิธีกรรม (เช่น การฝังศพ) และรูปแบบ/รูปทรงของวัตถุบางอย่าง เป็นต้น

แน่นอนว่าทฤษฎีเอเยนซีไม่ได้ปราศจากข้อโต้แย้ง ข้อจำกัด และข้อบกพร่อง ซึ่งก็ เป็นลักษณะธรรมชาติของทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ทั่วไป แต่อย่างไรก็ตาม คุณูปการสำคัญ

อย่างปฏิเสธไม่ได้ของทฤษฎีเอเยนซีในวงวิชาการโบราณคดีก็คือ มันช่วยสร้างสมดุลในการมองอดีต นั่นก็คือ ช่วยเพิ่มมุมมองอดีตด้วยการให้ความสนใจที่บุคคล ประชาชน หรือ ความขัดแย้งในสังคม อย่างที่นักโบราณคดีในกลุ่มโบราณคดีใหม่ หรือนักโบราณคดีกลุ่มอื่นๆไม่เคยมองหรือละเลยมานาน

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเอเยนซีในงานโบราณคดี

ดังได้กล่าวมาแล้วว่านักโบราณคดีในทฤษฎีเอเยนซีที่มีความแตกต่างกันแนวคิดย่อย ดังนั้น งานวิจัยทางโบราณคดีภายใต้กรอบทฤษฎีเอเยนซีจึงมีหลายแนว ดังจะขอใช้ตัวอย่างที่เจนนีเฟอร์ ดอร์แนน (Dorman 2002:308-314) สรุปไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

ทฤษฎีเอเยนซี # 1 : การกระทำร่วม

ไมเคิล แชนก์ และคริสโตเฟอร์ ทิลลีย์ (Shanks and Tilley 1987) เป็นนักโบราณคดีรุ่นแรกๆ ที่ประกาศต่อชุมชนโบราณคดีอย่างเปิดเผยว่าพวกเขาใช้แนวคิดเอเยนซีในการวิจัย ตัวอย่างงานวิจัยของพวกเขาคือการศึกษาลวดลาย (designs) และโฆษณา (advertisements) ที่อยู่บนกระป๋องและขวดเบียร์จาก 2 ประเทศ คือ อังกฤษและสวีเดน เพื่อค้นหาความหมายทางสังคมที่อาจสัมพันธ์กับการบริโภค พวกเขาเสนอว่าขวดเบียร์และการโฆษณาถูกโยนโยเข้ากับความต้องการของบริษัทที่ต้องการสร้างความแตกต่างในตลาดสินค้า และพยายามสร้างทางเลือกใหม่ในเรื่องความหมายทางสังคมสำหรับชนชั้นแรงงาน หรือ กลุ่มคนทำงาน ซึ่งไม่ค่อยมีสิทธิมีเสียงในสังคมมาก่อน

งานของแชนก์และทิลลีย์ให้ความสนใจที่การกระทำร่วมของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่สร้างความแปลกใหม่ขึ้นมาในสังคม อย่างไรก็ตาม เราไม่ทราบว่าการกระทำได้สร้างแรงสะท้อนได้กว้างขวางและลึกซึ้งเพียงใด และนักวิชาการยังตั้งคำถามต่องานวิจัยของพวกเขาด้วยว่าเน้นการตีความเชิงอุดมคติมากเกินไป โดยที่ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ประกอบ เช่น หลักฐานที่จะช่วยให้เห็นภาพวิถีชีวิตของกลุ่มผู้ดื่มเบียร์ เป็นต้น ซึ่งทำให้การตีความหมายทางสังคมอ่อนลงไป กระนั้นก็ตาม แนวทางของพวกเขากลายเป็นจุดเริ่มต้นให้นักโบราณคดีอื่นๆ เริ่มมองระบบการต่อสู้ระหว่างชนชั้น หรือเพศสภาพ หรือความไม่เท่ากันในสังคมกับผลกระทบต่อการตัดสินใจของสังคมมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

ทฤษฎีเอเยนซี # 2 : การกระทำอย่างตั้งใจของปัจเจกบุคคล

ผู้บุกเบิกแนวคิดนี้คือ เอียน ฮอดเดอร์ (Ian Hodder) นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ฮอดเดอร์เสนอว่าเรา (นักโบราณคดี) ควรมองการกระทำผ่านการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคล (แตกต่างจากแนวคิดของแม็ซคัสและทิลลีย์ที่มองการกระทำร่วมของกลุ่มบุคคล) เพราะปัจเจกบุคคลมีความคิดสร้างสรรค์และความตั้งใจแน่วแน่ การกระทำของแต่ละบุคคลในสังคมมีที่มาและผ่านกระบวนการคิด ฉะนั้น ถ้าเราสามารถค้นพบ “การใช้ชีวิต” ของแต่ละคน เราก็จะอธิบายปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมได้ดีขึ้น ฮอดเดอร์ศึกษาชีวิตของมนุษย์น้ำแข็งและหลุมฝังศพของแต่ละคนที่แหล่งโบราณคดี Catalhoyuk ในตุรกีเพื่อดูว่าแต่ละคนใช้ชีวิตอย่างไร โดยดูจากหลักฐานการเดินร่นต่อสู้เพื่อจะอยู่ในสังคม เช่น การเข้าร่วมการค้าขายแลกเปลี่ยน และเครือข่ายทางสังคม และความพยายามเดินร่นที่มีชีวิตรอดในแต่ละวันภายใต้บริบทสังคมใหญ่

งานของฮอดเดอร์ถูกวิจารณ์ว่าให้ความสนใจปัจเจกบุคคลมากเกินไป จนลืมนี่จะมองสังคมในภาพใหญ่ และละเลยหลักฐานที่เป็นผลผลิตจากสังคมโดยรวม รวมทั้งหลักฐานอื่นๆที่สามารถใช้ประโยชน์ที่มีอยู่อย่างมากมาย เช่น เอกสาร หรือข้อมูลทางชาติพันธุ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของฮอดเดอร์น่าสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากนำมาบูรณาการเข้ากับแนวทางการศึกษาอื่นๆก็จะมีประโยชน์มากขึ้นโดยไม่ต้องสงสัย

ทฤษฎีเอเยนซี # 3 : ผู้กระทำอย่างมีหลักการและเหตุผล

เจมส์ เบลล์ (Bell 1992 อ้างใน Doman 2002) เป็นนักโบราณคดีอีกคนหนึ่งที่มีมุมมองว่าการกระทำของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่มบุคคลมีพลังสร้างสรรค์ และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ เพราะการกระทำนั้นมีแรงจูงใจและมีความคิดอยู่เบื้องหลัง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแรงจูงใจและความคิดของแต่ละบุคคลแตกต่างกันหลากหลายมาก ดังนั้น จึงเป็นการยากมากที่เราจะเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับแรงจูงใจหรือความคิดของแต่ละบุคคล เบลล์เสนอแนะว่าในเมื่อเรานักโบราณคดีไม่สามารถเข้าถึงแรงจูงใจและความคิดซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมมาก เราก็ลองหันมาดูการกระทำอย่างอื่นๆที่แต่ละคนหรือกลุ่มบุคคลทำร่วมกันและเห็นได้ง่าย เช่น เรื่องของระบบเศรษฐกิจ เรื่องการทำมาหากิน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือกิจกรรมอื่นๆที่คนในสังคมปฏิบัติเหมือนกัน นั่นก็คือ

ดูที่หลักการหรือแนวทางปฏิบัติอย่างมีเหตุผลที่คนในสังคมปฏิบัติร่วมกัน เช่น การศึกษา เรื่องการเพิ่มพูนยศฐาบรรดาศักดิ์ (self-aggrandizer) หรือสิทธิพิเศษเหนือคนอื่น (prestige) ของแต่ละบุคคลว่าแต่ละคนคิดและกระทำอย่างไรเพื่อให้ตัวเองมีตำแหน่งในสังคม

ตัวอย่างงานในแนวนี้อีกชิ้นคืองานของ Dean Saitta (1994) ที่ใช้แนวคิดการต่อสู้ดิ้นรนระหว่างชนชั้นต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการขยับตำแหน่งและสถานภาพของบุคคล หรืองานของ Timothy Pauketat (2001) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตตะวันออกเฉียงใต้ของอเมริกาเพื่ออธิบายการนำเสนออัตลักษณ์และการต่อสู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนบางกลุ่มภายใต้ระบบสังคมใหญ่

นอกจากนี้ยังมีนักโบราณคดีอื่นๆ ที่มีมุมมองในทฤษฎีเอเยนซ์แตกต่างจากตัวอย่างที่กล่าวมา แต่ไม่ว่าจะเป็นมุมมองใด สิ่งที่เป็นลักษณะร่วมของทฤษฎีเอเยนซ์ยังปรากฏในงานแต่ละชิ้นอยู่เสมอ นั่นก็คือ

1. ทฤษฎีเอเยนซ์ไม่สนใจที่จะหากฎสากล (lawlike generalizations) เหมือนกับทฤษฎีอื่นๆ ในวิชาโบราณคดี แต่สนใจเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะ (specific stories)
2. ทฤษฎีเอเยนซ์ไม่สนใจอธิบายวัตถุสิ่งของในเชิงบทบาทเทคนิคหน้าที่การใช้สอย แต่สนใจเรื่องที่เป็นคุณค่าและความหมายที่แฝงฝังอยู่ในวัตถุสิ่งของนั้น หรือเหตุผลเบื้องหลังของการกระทำที่ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่ง หรือการแสดงออก
3. ทฤษฎีเอเยนซ์ให้ความสำคัญกับสิ่งละอันพันละน้อยของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล หรือสนใจกระบวนการทางสังคมในระดับจุลภาค (microscale) (เช่นการแต่งงาน การหย่าร้าง ความตาย ความรัก ความรุนแรง และเพศวิถี เป็นต้น) มากกว่ากระบวนการระดับมหภาค (macroscale) แต่ก็ไม่แยกสองระดับออกจากกันอย่างเด็ดขาด

สรุปและทิศทางข้างหน้า

ทฤษฎีเอเยนซ์ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาสังคมมนุษย์ในอดีต ช่วยเพิ่มประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจสังคมมนุษย์อย่างละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มบุคคล มุมมองเช่นนี้ขาดหายไปมากในงานโบราณคดีกระแสหลักทั้งในอดีตและปัจจุบัน และไม่แปลกที่ในอนาคตเราจะเห็นงานวิจัยในทฤษฎีเอเยนซ์ที่ใช้หน่วยวิเคราะห์หลากหลายกันไป ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอความเป็นตัวตน (self-representation) เสื้อผ้าอาหาร การบริโภคและการตกแต่งตัดแปลงร่างกายของมนุษย์

การแสดง การวิเคราะห์เทคโนโลยี และพิธีกรรมกลุ่ม เป็นต้น หน่วยวิเคราะห์เหล่านี้ช่วยเพิ่มความเข้าใจพลวัตของสังคมมากขึ้น

นับถึงวันนี้ ทฤษฎีเอเยนซียังอาจจัดได้ว่าเป็นเรื่องใหม่ในชุมชนโบราณคดี งานวิจัยที่มีกรอบแนวคิดทฤษฎีเอเยนซีเป็นแนวทางยังปรากฏในวรรณกรรมโบราณคดีค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งคงเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องประเด็นสำคัญบางอย่างของทฤษฎีนี้เอง เช่น การค้นหาความตึงใจนั้นเป็นเรื่องยากในแง่ของหลักฐานทางโบราณคดี โดยเฉพาะโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ไม่มีหลักฐานลายลักษณ์อักษรช่วยในการวิเคราะห์ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าทฤษฎีเอเยนซีจะสาบสูญไป นักโบราณคดียังต้องการทฤษฎีนี้อย่างแน่นอตราบดที่ปรัชญาของวิชาโบราณคดียังอยู่ที่การศึกษาเรื่องราวของมนุษย์อย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

จันทน์ เจริญศรี

2544 *โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา*. สำนักพิมพ์วิภาษา, กรุงเทพฯ.

ยศ สันตสมบัติ

2538 *จากวานรถึงเทวดา : มากชีสม์และมานุษยวิทยามากชีสต์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สว่าง เลิศฤทธิ

2546 *โบราณคดี : แนวคิดและทฤษฎี*. เอกสารคำสอนรายวิชาประวัติแนวคิดทฤษฎีทางโบราณคดี, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

Bourdieu, Pierre

1977 *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.

Dobres, Marcia-Anne, and John Robb (editors)

2000 *Agency in Archaeology*. Routledge, London.

Dornan, Jennifer L.

2002 Agency and Archaeology: Past, Present, and Future Directions. *Journal of Archaeological Method and Theory* 9(4): 303-329.

Johnson, Matthew H.

1989 Conceptions of Agency in Archaeological Interpretation. *Journal of Anthropological Archaeology* 8: 189-211.

1999 *Archaeological Theory: An Introduction*. Blackwell, Malden.

Giddens, Anthony

1979 *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. University of California Press, Berkeley.

Hodder, Ian

1982 Theoretical Archaeology: A Reactionary View. In *Symbolic and Structural Archaeology*, edited by Ian Hodder, pp. 1-16. Cambridge University Press, Cambridge.

1985 Postprocessual Archaeology. In *Advances in Archaeological Method and Theory* 8, edited by Michael Schiffer, pp. 1-26. Academic Press, New York.

1999 *The Archaeological Process: An Introduction*. Blackwell, Malden.

Marquardt, William

1992 Dialectical Archaeology. In *Archaeological Method and Theory Vol. 4*, edited by Michael Schiffer, pp. 101-140. University of Arizona Press, Arizona.

Pauketat, Timothy

2001 Practice and History in Archaeology. *Anthropological Theory* 1(1): 73-98.

Robb, John

2001 Steps to an Archaeology of Agency. Paper presented at Agency Workshop, University College London, November 2001.

Saitta, Dean J.

1994 Agency, Class, and Archaeological Interpretation. *Journal of Anthropological Archaeology* 8: 189-211.

Shanks, Michael, and Chris Tilley

1987 *Re-constructing Archaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.

Trigger, Bruce G.

1989 *A History of Archaeological Thought*. Cambridge University Press, Cambridge.